

MAGASINET

Dagens Næringsliv

Postboks 1182 Sentrum,
0107 Oslo
Telefon: 22 00 10 00
Telefaks: 22 00 13 50

En oljeminister i Libya, østeuropeiske råvareleverandører, millionkommisjoner og et **datterselskap i Sveits.**

I tre år har vi som journalister jobbet for å kaste lys over korrupsjonsmistankene i det delvis statseide **gjødselselskapet Yara.**

Det har stort sett vært **stengte dører.**

Metoderapport til SKUP

Av Line Dugstad og Morten Ånestad
DAGENS NÆRINGSLIV

DOKUMENTAR

Gjødslet suksess

Korrupsjonssaken i Yara. April 2011-januar 2014.

Metoderapport til SKUP 2013

Line Dugstad og Morten Ånestad
Dagens Næringsliv

line.dugstad@dn.no

Mobil: 90104646

morten.anestad@dn.no

Mobil: 93256092

Dagens Næringsliv, Postboks 1182 Sentrum, 0107 Oslo

Flere personer har bidratt i den løpende dekningen av korrupsjonssaken i Yara. Disse var med: Ingrid Bjørklund, Reidar Mide Solberg og Trond Sundnes jobbet frem en featureartikkel som ble startskuddet. Caroline Drefvelin, Marte Ramuz Eriksen, Per-Ivar Nicolaisen, Jakob Schultz og Harald Vanvik har alle vært med å jobbe frem nyhetsartikler om Yara-saken.

Oslo 22. januar 2014

Line Dugstad

Morten Ånestad

Innhold

1. Innledning	s. 3
2. Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?	s. 3
3. De første, sentrale problemstillingene	s. 3
4. Hva er nytt i saken	s. 4
5. Hvilke konsekvenser har arbeidet med Yara-saken hatt	s. 5
6. Gangen i arbeidet	s. 6
6.1. Første fase: Vi spurte	s. 6
6.2. Andre fase: Vi stusset	s. 6
6.3. Tredje fase: Vi ble satt på sporet	s. 7
6.4. Fjerde fase: Vi dokumenterte en historie	s. 7
7. Metodebruk og kildearbeid	s. 9
7.1. Metode 1: Tillit hos kilder	s. 9
7.2. Metode 2: Problemstillinger og hypoteser	s. 10
7.3. Metode 3: Systematisering og deling av informasjon	s. 11
7.4. Metode 4: Selskapssøk	s. 12
7.5. Metode 5: Dybde og forståelse	s. 13
7.6. Metode 6: Dokumentjakt	s. 14
8. Spesielle erfaringer	s. 15
8.1. Nødvendigheten av å bli ekspert	s. 15
8.2. Møte med mektige aktører	s. 16
8.3. Redde kilder	s. 16
8.4. Å jobbe langsiktig	s. 16
8.5. Behovet for å skaffe dokumentasjon internasjonalt	s. 16
8.6. Mellom granskning og etterforskning	s. 17
9. Publiserte artikler	s. 18

1. Innledning:

”Brukte Yara noen mellommann/ agent da selskapet bestemte seg for å etablere seg i Libya?”.

Slik lød ett av flere spørsmål som ble stilt til konsernledelsen i Yara av journalistene i Dagens Næringsliv (DN) 1. april 2011. E-posten ble aldri besvart.

To uker etter at Yara mottok spørsmålene, sendte selskapet ut en børsmelding om at det hadde varslet Økokrim om korrupsjonsmistanker i forbindelse med etableringen av en gjødsselfabrikk i Libya. Med det gikk startskuddet for opprullingen av den største korrupsjonssaken i Norge noensinne.

2. Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Mars 2011. Den arabiske våren herjet. Gaddafi-regimet i Libya var under press. I Libya eide Yara 50 prosent av en fabrikk sammen med det nasjonale oljeselskapet NOC og investeringsfondet Libya Investment Authority (LIA). Det var ingen hemmelighet at en av Gaddafis sønner styrte LIA. Wikileaks-dokumenter viste amerikanernes bekymring for at LIA ble brukt som Gaddafi-sønnens sparebøsse.

Redaksjonen i DN hadde tidligere fått tips om at det angivelig hadde vært en frynsete forretningskultur i Yara som vi burde se nærmere på. En biografi om Hydro gikk også langt i å hevde at kulturen i Yara, som tidligere var en avdeling i Hydro, var vesensforskjellig fra resten av konsernet.

Journalistene Reidar Mide Solberg, Ingrid Bjørklund og Trond Sundnes i DN's featureredaksjon begynte å jobbe med en featureartikkel om norske selskaper i Libya, og utfordringene knyttet til korrupsjon og forretningskultur. De hadde flere spørsmål knyttet til Yaras virksomhet i landet. Blant annet knyttet til prissettingen av joint venture-fabrikken, og hvorfor investeringsfondet LIA kom inn på eiersiden kort tid før sluttaftalen ble signert. Opprinnelig var det NOC Yara forhandlet med.

3. De første, sentrale problemstillingene

En overordnet problemstilling i arbeidet med den første featureartikkelen var: Var det i det hele tatt mulig å etablere seg i Gaddafis Libya uten å smøre noen?

Før featureartikkelen hadde stått på trykk varslet Yara Økokrim om konkrete mistanker i forbindelse med etableringen i Libya. I DN ble journalister i finansredaksjonen, deriblant vi (Line Dugstad og Morten Ånestad), koblet på.

Det første vi ba om var intervju med konsernsjef Jørgen Ole Haslestad. Under intervjuet kom det frem at han selv hadde visst om mistankene siden han tiltrådte som sjef i oktober 2008.

- (...) det skal ha blitt antydnet at det kan ha blitt betalt noe tidligere, sa Haslestad under intervjuet.

Opplysningen var oppsiktsvekkende. Implisitt i pengekravet fra en agent lå det – ifølge konsernsjefen selv – indikasjoner på at det allerede var betalt ut penger til agenten på et tidligere tidspunkt. Likevel hadde Haslestad signert sluttaftalen om et joint venture med myndighetene i Libya.

Haslestad var i intervjuet kritisk til at ikke tidligere konsernsjef Thorleif Enger hadde gitt ham beskjed om mistankene knyttet til mulige bestiktelser i Libya, da han overtok sjefsstolen. Enger var blitt gjort oppmerksom på det samme pengekravet bare noen uker før han sluttet som konsernsjef sommeren 2008.

Intervjuet med Haslestad reiste nye spørsmål. Det skulle vise seg å bli vanskelig å få tilfredsstillende svar:

- Hvorfor var det ikke mulig å få svar på de opprinnelige spørsmålene DN hadde stilt?
- Var varselet fra konsernsjef Haslestad til Økokrim om et krav fra en agent i Libya bare en del av en større sak?
- Hvorfor tok det to og et halvt år før Haslestad varslet Økokrim om mistankene?
- Hva var det som utløste anmeldelsen til Økokrim i april 2011?
- Hvorfor mente Haslestad at forgjengeren Enger burde gått videre med mistankene, når han selv hadde unnlatt å melde fra til politiet om de samme mistankene?
- Hva hadde egentlig Yara gjort for å komme til bunns i korrupsjonsmistankene?
- Hvorfor signerte Haslestad sluttavtalen med Libya, fire måneder etter at han hadde fått varsel om mulig korrupsjon i forbindelse med forhandlingene?
- Var Yara-styret klar over mistankene?
- I så fall; hvorfor undersøkte de dem ikke?

Noen uker etter at politiet var varslet om Libya-mistankene, sendte Yara ut nok en børsmelding. Det var dukket opp nye mistanker. Denne gangen om mulige bestiktelser til en konsulent i forbindelse med et prosjekt i India.

I løpet av én måned hadde Yara – et av verdens største gjødselselskaper, det femte største selskapet notert på Oslo børs, med den norske stat som største eier – meldt fra om to tilfeller av mulig korrupsjon.

Var det hold i tipset vi hadde fått? Var det grunn til å reise spørsmål ved forretningskulturen i den norske gjødselgiganten?

4. Hva er nytt i saken

Gjennom vårt arbeid med korrupsjonsmistankene i Yara har vi belyst:

- Hvordan Yaras datterselskap i Sveits, et land med en mer liberal korrupsjonslovgivning enn Norge, i praksis har fungert som en kanal for kommisjoner og bestiktelser.
- Detaljene om hvordan Yaras tradingselskap i Sveits, Balderton, ble brukt til å bestikke sønnen til tidligere oljeminister og styreformann i det libyske statsoljeselskapet NOC.
- Hvem Yara betalte bestiktelser til i India.
- Hvordan Balderton ble brukt til å bestikke en høytstående ansatt hos Yaras russiske leverandør Phosagro.
- Den tyrkiskfødte gjødseltraderen Nejdet Baysans rolle som agent for Yara via hans tradingkontor i Sveits.

- At Yara har vurdert at Baysans kontaktnett og kontor i Sveits, og et knippe medarbeidere, er verdt 1,1 milliarder kroner. Det er prisen Yara har betalt til Baysan i forbindelse med oppkjøpet av hans tradingkontor i Sveits.
- At ledelsen i Yara allerede i 2008 ble gjort oppmerksom på korrupsjonsmistanker av en ansatt. At ledelsen flere ganger senere også er varslet. Og at ingen av dem som har meldt fra har fortsatt å jobbe for selskapet.
- At også nåværende konsernledelse, under konsernsjef Jørgen Ole Haslestad, er blitt varslet om mistankene.
- At revisorer i Deloitte ikke greide å få tilfredsstillende svar fra Yara på uforklarlige kommisjonsutbetalinger fra Yaras datterselskap i Sveits.
- At Yara plutselig ga bort én prosent av det omstridte datterselskapet i Sveits vederlagsfritt, og dermed ble minoritetsaksjonær med 49 prosent, uten å melde dette til markedet via børsmelding.
- At konsernsjef Haslestad ønsket å beholde Baysan som agent også etter at politiet hadde startet korrupsjonsetterforskning.
- At Yara i 2011, et halvt år inn i korrupsjonsetterforskningen, overførte aksjer i et gruveselskap verdsatt til 800 millioner kroner til et Kypros-selskap uten offentlig kjent eier. Og at heller ikke Yara-ledelsen kan slå fast hvem som sto bak selskapet.

5. Hvilke konsekvenser har arbeidet med Yara-saken hatt

Det var etter at DN hadde stilt Yara konkrete spørsmål om selskapet hadde brukt en mellommann i Libya, at Yara varslet Økokrim om korrupsjonsmistankene. I januar 2014, da selskapet erkjente korrupsjon og vedtok foretaksstraff, bekreftet Haslestad at spørsmålene bidro til at han gikk til politiet med mistankene i 2011.

I kjølvannet av og parallelt med vårt arbeid med Yara-saken har følgende skjedd:

- Økokrim ila Yara tidenes største norske korrupsjonsbot på 270 millioner kroner. I tillegg inndro Økokrim 25 millioner kroner.
- Tidligere konsernsjef og tre tidligere konserndirektører er tiltalt for grov korrupsjon.
- Yara engasjerte advokatfirmaet Wiersholm som gjennomførte tidenes mest omfattende private granskning.
- Storaksjonær KLP i Yara har startet egen granskning av saken etter DN-artikler høsten 2013.
- Største eier, Staten ved Nærings- og fiskeridepartementet, har startet undersøkelser i saken. Næringsminister Monica Mæland vurderer i disse dager (januar 2014) om departementet skal og kan få innsyn i granskningsrapporten.

6. Gangen i arbeidet

Vårt journalistiske arbeid har strukket seg over snart tre år og har beveget seg gjennom ulike faser. Hver fase har naturlig nok vært dominert av bestemte metoder, men alle metodene har spilt en rolle – i større og mindre grad – gjennom hele prosessen. I det følgende vil vi først redegjøre for de ulike fasene, og hvordan våre problemstillinger endret seg underveis. Deretter går vi mer detaljert inn på metodebruken.

6.1 Første fase: Vi spurte.

Våren 2011: Det var urolige tilstander i Libya. Diktatoren Gaddafis regime sto for fall. Yara eide 50 prosent av en fabrikk sammen med libyske myndigheter. I den første fasen dominerte de åpne spørsmålene. Vi lurte på om Yara hadde trengt en mellommann for å få på plass avtalen i Libya. Hvordan kunne det ha seg at investeringsfondet LIA, med koblinger til Gaddafi-familien, kom inn på eiersiden på tampen av forhandlingene. Og hvordan hadde prissettingen av fabrikkene i Libya vært.

Yara varslet så Økokrim om korrupsjonsmistanker knyttet til forhandlingene i Libya. Vi kartla tilgjengelige informasjon om selskapet, og om virksomheten i Libya. Vi ba om intervjuer. Svarene vi fikk – og ikke fikk – brukte vi til å stille nye spørsmål.

6.2 Andre fase: Vi stusset.

Resten av 2011: Den andre fasen var trigget av uklare og manglende svar. Vi begynte å analysere implikasjonen av de svarene som ble gitt. Systematisering av informasjon ble viktig. Det gjorde at vi kunne stille stadig nye spørsmål. Vi fikk ikke ting til å stemme.

Vi forsto ikke hvorfor det tok to og et halvt år fra konsernsjef Jørgen Ole Haslestad selv ble varslet om korrupsjonsmistanker, til han meldte fra om disse til politiet. Særlig stusset vi ettersom Haslestad fortalte at han satte compliance-arbeidet høyt på agendaen da han begynte i Yara. Haslestad hadde tidligere jobbet i ledelsen i tyske Siemens, som var ilagt tidenes største korrupsjonsbot av amerikanske myndigheter.

Vi forsto ikke hvordan konsernsjefen kunne konkludere med at bestikklser han hadde fått indikasjoner på at var betalt, ikke hadde hatt noe å si for hvorvidt Yara fikk kontrakten i Libya eller ikke. Vi forsto heller ikke hvordan konsernsjefen kunne signere sluttkontrakten om prosjektet – fire måneder etter at han var blitt varslet om at Yara muligens hadde betalt bestikklser i forhandlingene.

Vi fikk ikke det vi oppfattet som tilfredsstillende svar. Men da vi forsøkte flere konkrete spørsmål, ble vi møtt med at saken var under etterforskning og at selskapet derfor ikke kunne svare av hensyn til det.

Selskapet hadde nå meldt fra til politiet om nok en mistanke om korrupsjon. Denne gangen knyttet til bruken av en konsulent i India. I intervju sa Haslestad at "utbetalingen [må] være bestemt relativt høyt oppe i systemet", og at han var "skuffet, det var noen i den tidligere konsernledelsen som burde ha sagt det". Konsernsjefen pekte med andre ord på den forrige konsernledelsen. Vi forsto at det trolig var en begynnende konflikt mellom ny og gammel konsernledelse i Yara. Erfaringsmessig visste vi at det er god timing å jobbe med kilder når impliserte parter er uenige om hva som har skjedd.

Høsten 2011 fikk vi høre om det Yaras sveitsiske selskap Baldertons sentrale rolle i korrupsjonssaken. I november samme år kunne vi fortelle at Økokrim hadde gjennomført en ransaking i Baldertons kontorer.

6.3 Tredje fase: Vi ble satt på sporet.

2012: I juni la Yara frem funn fra granskning. Rapporten er aldri blitt offentliggjort. Oppsummert var hovedfunnene følgende:

- Libya: Granskerne hadde funnet bevis for at uakseptable utbetalinger var blitt tilbudt av Yara, men ingen skriftlige bevis på selve utbetalingen.
- India: Det var funnet bevis for en uakseptabel betaling på 1 million dollar til en konsulent i India.
- Balderton: Rundt 100 millioner kroner var brukt på uakseptable utbetalinger i den perioden Yara hadde vært inne som eier. Uakseptable utbetalinger hadde gått til flere personer ansatt hos og med tilknytning til leverandører i tidligere sovjetstater. Mesteparten var betalt ut da Yara var medeier, men også noe da Yara eide selskapet helt og fullt. Yara fikk 100 prosent eierskap i 2010, men forholdene i selskapet var først blitt avdekket gjennom granskningen. Kontrolltiltakene hadde ikke vært gode nok. Forholdene kunne vært oppdaget tidligere.

Presentasjonen var langt på vei en innrømmelse av det Yara selv anså som lyssky aktivitet fra sitt eget datterselskap i Sveits. Det ga vårt arbeid en ny vending: Baysan var en mangeårig forretningspartner av Yara. Han hadde vært agent for nordmennene også da Yara var en avdeling i Hydro. Sentrale personer fra konsernledelsen i Yara hadde hatt lederverv og styreposisjoner i det sveitsiske selskapet i perioden hvor de uakseptable utbetalingene hadde skjedd.

Hva hadde konsernledelsen i Yara visst om kommisjonspraksisen i Balderton? Og hvorfor hadde ikke Yara kontrollert virksomheten i sitt eget datterselskap, selv etter at de kjøpte seg opp til 100 prosent?

6.4 Fjerde fase: Vi dokumenterte en historie.

2013: I mars fikk vi tilgang til rettsdokumenter fra Sveits. Dokumentene ga detaljert informasjon om hvordan Yara angivelig hadde skjult betaling av bestikklser til tidligere oljeminister og toppsjef i det libyske statsoljeselskapet, Shokri M. Ghanem.

Vi brukte dokumentene til å jobbe med å forstå måten Yara hadde organisert sin tradingvirksomhet på. Gjennom Balderton var Yara en av verdens største tradere av råstoffet ammoniakk, som brukes i gjødselproduksjon. Prisen på ammoniakk er i stor grad med på å definere verdensprisen på gjødsel. Imidlertid er konsernet organisert slik at Yara ASA selv kjøpte ammoniakk til sine heleide fabrikkanlegg fra sitt eget datterselskap i Sveits. Og det var med bakgrunn i denne organisasjonsmodellen at bestikklser til Ghanem angivelig var finansiert: Ifølge dokumentene hadde Yara betalt overpris for kjøp av ammoniakk fra Balderton. Balderton hadde i neste omgang betalt for mye for ammoniakk fra et annet eksternt selskap, som igjen hadde brukt overbetalingen til å overføre angivelige bestikklser til en konto disponert av Ghanems sønn.

Det illustrerte hvordan moderne korrupsjon kan ha nye former. Tiden da penger ble levert i brune konvolutter er forbi. I dag er bestikklser bakt inn i tilsynelatende legitime avtaler og transaksjoner.

Burde ikke noen i Yara ha oppdaget at de betalte for mye til sitt eget datterselskap for ammoniakk? Vi slet med å forstå at Yara tilsynelatende hadde hatt så liten kontroll med virksomheten i Sveits.

Spørsmålet skulle vise seg å bli svært sentralt. Sommeren 2013 innebar et vendepunkt i vårt arbeid med Yara-saken. Fra flere kilder fikk vi fortalt en historie om hva som skulle ha skjedd. Det var en alvorlig historie vi ble presentert. Yara-ledelsen hadde angivelig gjennom flere år, gjentatte ganger, fått varsel om korrupsjonsrisiko i Sveits. Ifølge kildene var det flere ganger blitt reist spørsmål internt om forretningspraksisen til Baysan som ledet Yaras aktivitet i Sveits. Men ifølge kildene ble ikke dette tatt tak i av konsernledelsen i Yara.

Hvorfor ikke? Lukket de øynene?

I samråd med ledelsen av featureredaksjonen og finansredaksjonen i DN ble vi enige om at vi nå skulle jobbe utelukkende med Yara-saken utover høsten 2013. Nå gjaldt det å skaffe dokumentasjon for å verifisere de opplysningene vi hadde fått. Vi gikk over i en fase hvor jakten på dokumenter og åpne kilder sto øverst på vår agenda.

12. oktober 2013 kunne vi trykke en featureartikkel i DNs lørdagsmagasin, hvor vi gjennom åpne muntlige og skriftlige kilder fortalte at:

- Yara i november 2011 overførte en eierpost i et gruveselskap verdsatt til 800 millioner kroner til et Kypros-selskap uten offentlig kjent eier. Yara visste ikke hvem som var eier av selskapet, og følgelig ikke hvem som hadde nytt godt av en rabatt på aksjene på over 700 millioner kroner.
- Yara, via Balderton, hadde betalt om lag fem millioner kroner til en sentral beslutningstager hos russiske Phosagro i forbindelse med inngåelsen av en leveransekontrakt om råstoff til Yaras fabrikker i Glomfjord og Porsgrunn.
- Tor Madsen i 2011 ble bedt om å forlate jobben som økonomisjef for Yaras aktiviteter i Sveits etter tre måneder, selv om han hadde signert en treårskontrakt. Beskjeden fikk han kort tid etter at han orienterte konsernsjef Haslestad om at han var urolig for korrupsjonsrisiko knyttet til Baldertons transaksjoner med forretningsforbindelser i Øst-Europa.
- Tormod Tingstad, som ble ansatt som compliance-sjef i Yara i 2009, gjennomgående uttrykte bekymring for Yaras tradingvirksomhet.
- Revisjonsselskapet Deloitte ga Yara Swiss Investment B.V., Yaras holdingselskap som eide Balderton, negativ revisoranmerknning fordi Yara ikke har greid å gi noe fullgodt svar på kommisjonsutbetalinger fra Balderton.
- Internrevisor i Yara, med bistand fra revisjonshuset PwC, i 2008 slo alarm om manglende retningslinjer og korrupsjonsrisiko.
- Yara sommeren 2008 ga bort én prosent av aksjene i Balderton vederlagsfritt til Baysan, slik at selskapet ble minoritetsaksjonær med 49 prosent. Yara har ikke gitt noen forretningsmessig begrunnelse for hvorfor det ønsket å redusere sin eierandel. Yara kjøpte to år senere hele Balderton.
- Yaras controller i Sveits, Kristian Hurlen, i januar 2008 varslet konsernledelsen i Yara om korrupsjonsmistanker i Sveits etter at han fant avtaler der Balderton tilsynelatende hadde fått for mye i betaling. Han mistenkte at påslaget Balderton tok, ble brukt til å betale bestikklser.
- Hurlen var redd, følte seg truet og ba om å få slutte i Yara.
- Yara-ledelsen og Yaras revisor i Deloitte allerede ved en verdivurdering ved kjøpet av 50 prosent av aksjene i Balderton i 2006 fikk tilsendt et regneark som viste at Balderton hadde en praksis med å betale kommisjoner.
- Yara i et konfidensielt notat formulerte at Baysan ikke skulle ha noen formell rolle i Yara etter nordmennes kjøp av selskapet fordi han da "vil unngå å bli bundet opp i Yaras byråkrati som kunne sinke ham", og at han ville "være mer effektiv i eksterne forhold når han blir ansett for å være nøytral (...) særlig i Russland og Marokko".
- Nejdet Baysan – som gjennom flere år spikret viktige leveransekontrakter på vegne av Yara og var en gullgrube for det norske gjødselselskapet – hevder at konsernledelsen i Yara visste alt om praksisen med betaling av kommisjoner, som han anser som lovlig etter sveitsisk rett.
- Dette blir bekreftet av daværende Yara-direktør for forretningsutvikling i Sveits, Øystein Kjæreng.

7. Metodebruk og kildearbeid

7.1. Metode 1: Tillit hos kilder

Da vi startet å jobbe med saken sto vi uten kilder som kunne bidra med informasjon om korrupsjonsmistankene i Yara. I dag har vi over 30 kilder som alle har vært med å belyse saken. Kartlegging av personer med mulig kjennskap til Yara var det første vi gikk i gang med da korrupsjonsmistankene ble kjent i april 2011. Hvem kunne vi snakke med for å få ut mer informasjon? Hvem kunne tenkes å vite noe om hva som hadde skjedd? Vi er i dag overbevist om at vi allerede på det tidspunktet la grunnlaget som skapte nødvendig tillit, og som senere førte til stadige gjennombrudd i saken. Vi har hatt et reelt ønske om å få frem alle sider, et budskap vi har søkt å formidle til kilder vi har vært i kontakt med.

Våre kilder har alle bidratt med ulike biter av historien. I to år kommuniserte vi med en anonym kilde via nettet, uten at vi kjente til vedkommendes identitet. Vedkommende hadde god kjennskap til virksomheten i Yara og bidro til å sende oss i riktig retning. Vi opparbeidet etter hvert nok fortrolighet til at vi fikk møte vedkommende ansikt til ansikt.

På trykk i DN holder det i ikke å vise utelukkende til skjulte kilder, det ville heller aldri redaksjonsledelsen akseptert. Vi måtte få historiene dokumentert på annet vis. Det har vært en utfordring å finne åpne kilder. Mange har hatt mye på hjertet, men kun et fåtall har villet stå frem. Vi tror kunnskap og innsikt åpnet dører. Ved å vise at vi hadde inngående kjennskap til selskapet og virksomheten, men også forståelse for de dilemmaene og utfordringene selskapet sto overfor i møte med det internasjonale gjødselmarkedet, har vi lyktes å få personer til å stå frem.

I featureartikkelen i oktober 2013 intervjuet vi blant annet tre tidligere ansatte i Yara, som alle på ulikt vis og tidspunkt hadde meldt fra om det de anså som risiko ved virksomheten i Sveits. Slik vi ser det er dette sentrale og viktige historier, som gir grunn til å stille spørsmål ved hvorfor ikke Yara allerede for flere år siden avdekket utbetaligene fra Balderton som Yara i dag karakteriserer som "uakseptable".

Som det fremgår av redegjørelsen av de ulike fasene ovenfor, har også konsernsjef Jørgen Ole Haslestad gjennom intervjuene han har gitt bidratt med informasjon. Vi har funnet nyttig informasjon i både det han sier – og det han ikke sier – noe om. At konsernsjefen faktisk stilte opp til intervju har vært viktig for vårt arbeid med saken, ikke minst i startfasen. Etter hvert som saken utviklet seg ble det imidlertid stadig vanskeligere å få snakke med konsernsjefen direkte. Siden sommeren 2012, og frem til Yara vedtok foretaksstraff i januar 2014, har stort sett alle henvendelser fra oss blitt besvart av kommunikasjonsavdelingen i Yara.

Jo mer vi arbeidet med saken, jo mer innså vi at Nejd Baysan var en viktig kilde å komme i kontakt med. Han var mannen som hadde grunnlagt og bygget opp tradingselskapet Balderton. Han hadde fått over én milliard kroner fra Yara for aksjene i selskapet, som i all hovedsak besto av ham selv, noen få medarbeidere og noen datamaskiner. At vi høsten 2013 fikk intervju med Baysan i Istanbul i Tyrkia var et stort gjennombrudd for oss. Det var første gang han fortalte offentlig sin versjon av saken.

At tidligere Yara-direktør for forretningsutvikling i Sveits, Øystein Kjæreng, bekreftet at Baysan hadde vært åpen om praksisen med kommisjoner, ble også viktig.

Utfordringer:

At et selskap er under etterforskning for korrupsjon, stiller selvsagt krav til kildekritikk i kildearbeidet. Det er en situasjon hvor man kan tenke seg at noen vil forsøke å fremstille seg selv og sin rolle i et

annet lys, hvor noen vil rette mistanker mot andre eller forsøke avledningsmanøver. Dette gjør det ekstra nødvendig å tenke igjennom eventuell agenda hos kildene.

Samtidig skaper dette også et vindu vi som journalister kan benytte oss av. Det er alle mot alle, lojalitetsbånd blir fristilt, det legges lokk på opplysninger fra flere hold og mange er selv nysgjerrige på hva som kan ha skjedd. Det kan gi kilder motiv til å snakke med journalister – ikke minst ut fra et rent nyttemotiv – for å finne ut av hva journalistene vet eller ikke vet. Dette er motiv vi har vært bevisst i kildearbeidet, men som vi også ser som en mulighet for å få tilgang og ikke bare en begrensning.

En særlig utfordring i arbeidet med denne saken har vært frykten hos enkelte kilder for mulige represalier. Flere har uttrykt bekymring for enkelte av Yaras forretningspartnere i Øst-Europa. Vi er underveis også blitt advart og frarådet å navngi enkelte personer. Vi har også blitt gjort oppmerksom på risikoen for at vi kunne bli telefonavlyttet eller overvåket på annet vis i arbeidet med denne saken. Vi har per i dag ingen indikasjoner på at så er tilfelle.

I arbeidet med muntlige kilder har imidlertid disse bekymringene gjort at både vi, og kilder, har tatt nødvendige forholdsregler. Vi har i mange tilfeller søkt å snakke med flest mulig kilder ansikt til ansikt, og forsøkt å unngå å nevne detaljer på telefon. Dette har gjort kildearbeidet særlig tidkrevende.

7.2. Metode 2: Problemstillinger og hypoteser

Ny informasjon reiser nye spørsmål. Denne innstillingen har vært et av våre viktigste metodiske verktøy gjennom hele arbeidet, journalistikkens avart av vitenskapens hypotetisk-deduktive metode. Vi opplevde at det ble lagt fullstendig lokk på saken. Det skulle granskes og etterforskes, og de mistenkte ble pålagt taushetsplikt og signerte avtaler med politiet om at de ikke kunne snakke. Det triggert oss til å finne svar på hva som i alle dager hadde skjedd. Vi antok at hele bildet aldri ville bli presentert, hvis ikke vi som journalister jobbet det frem.

Hvorfor var det så vanskelig å svare på konkrete spørsmål? Hva var implikasjonen av de svarene vi fikk – eller ikke fikk? Vi analyserte alle svar, og laget nye spørsmål og problemstillinger. Var svarene uklare, spurte vi igjen på nye måter. Metoden brukte vi overfor alle kilder, både de vi intervjuet og de vi hadde bakgrunnsamtaler med. Vi analyserte nyanser i de svarene vi fikk, og omformet dette til nye spørsmål vil kunne stille til nye kilder.

Da hovedfunnene fra granskningen ble lagt frem av Yara, leste vi power point-presentasjonen med lupe. Hva sto mellom linjene? Jevnlig har vi hentet frem denne presentasjonen. "Forholdene har først blitt avdekket gjennom granskningen", sto det i presentasjonen om millionutbetalinger fra Balderton. Gjennom flere år var det betalt ut over 100 millioner kroner. Hadde virkelig ingen i Yara hatt kontroll med transaksjoner fra kontoen til datterselskapet i Sveits?

Gjennom arbeidet med saken kom det frem at Yara ikke hadde overlevert regnskapsopplysninger fra Balderton til Økokrim. Isteden måtte norsk politi sende en rettsanmodning til sveitsiske myndigheter og få tillatelse til å ransake kontorlokalene i Sveits. Vi syntes det var vanskelig å forstå: Hadde ikke Yara tilgang til regnskapene i sitt eget datterselskap?

Svaret konsernsjef Jørgen Ole Haslestad ga oss var at Yara, da det kjøpte halvparten av aksjene i Balderton i 2006, "signerte kontrakter med klausuler på at det var ting vi ikke hadde innsyn i". Yara hadde altså betalt 1,1 milliard kroner til gjødseltraderen Nejd Baysan for kontoret i Sveits – uten at Yara hadde hatt fullt innsyn i alle sidene ved driften?

Som næringslivsjournalister kjenner vi godt til praksisen med due diligence i forbindelse med emisjoner, fusjoner og oppkjøp. Hvordan kunne det ha seg at Yara betalte så mye for kontoret i

Sveits, som i all hovedsak besto av Baysan og et knippe nære medarbeidere, uten å gjennomføre en due diligence i forbindelse med oppkjøpet?

Det var flere mulige svar, som ga oss nye problemstillinger å jobbe videre med:

- Yara hadde stolt blindt på gründer av Balderton, Nejd Baysan, eller...
- Yara hadde kjent til alle sider ved driften i Balderton før oppkjøpet, og derfor ikke sett behov for en due diligence, eller...
- Yara hadde bevisst ikke ønsket å få frem alle sider ved Balderton i en formell prosess.

Utfordringer:

En klar utfordring med arbeidet med hypoteser er faren for å miste vidsynet. At vi som journalister ikke greier å absorbere svarene vi får, og endre spørsmålene slik at de også fanger det som taler imot den opprinnelige hypotesen.

Vår erfaring er imidlertid at snevert syn svekker tilliten hos kilder, og med den erfaringen i bakhodet har vi etter beste evne forsøkt å sette oss inn i saken fra flere sider. Selv ved uro og konflikt, slik anklager om korrupsjon og pågående politietterforskning kan skape rundt en organisasjon, vil de fleste impliserte parter være enige i at bildet av hva som har skjedd ikke er mulig å fremkalle i svart-hvitt.

7.3. Metode 3: Systematisering og deling av informasjon

En ubetinget deling av informasjon oss to i mellom har vært en grunnleggende forutsetning for arbeidet med denne saken. Allerede i startfasen våren 2011 tok vi alvorspraten, hvor vi ble enige om at vi skulle spille hverandre gode. Vi hadde ikke jobbet så tett sammen tidligere, og godt samarbeid har vist seg å være viktig. Fikk den ene vite noe nytt, skulle vi dele dette med den andre. Kildene våre beholdt vi for oss selv, det var ikke kildene vi skulle dele. Det viktige var informasjonen kildene ga. Både skriftlig og muntlig informasjon.

Å sitte på ny informasjon, om så bare en liten detalj, har gjennomgående vist seg å være en særdeles effektiv brekkstang i møte med nye kilder. Vet du noe, er det lettere å få vite enda mer. Det gjør at du kan søke i offentlige registre og databaser mer presist, eller stille muntlige kilder mer konkrete spørsmål. Det gjør også at flere kilder vil snakke med deg.

Informasjonen vi har fått underveis har vi lagret som notater elektronisk i mapper. Vi har ikke hatt fellesområde på nettverket, men jobbet med hvert vårt mappesystem. Dokumenter har vi samlet i egne permer. Fordi vi jobber fra to kanter av landet, Oslo og Stavanger, har dette vært den mest hensiktsmessige måten for oss å systematisere arbeidet på. Vi har også jobbet opp mot til dels svært forskjellig kildeunivers, både muntlig og skriftlig, slik at den informasjonen vi har funnet frem til i stor grad har vært komplementær og ikke overlappende.

I ettertid ser vi at dette var veldig nyttig. Vi har sjelden gått i beina på hverandre. Noe dobbeltarbeid har vi selvsagt gjort, blant annet ved søk i elektroniske kilder.

Fordi det i så stor grad ble lagt lokk på saken ble vår oppgave å finne brikkene som til sammen dannet bildet av hva som hadde skjedd. Det lot seg ikke gjøre uten at vi tok innover oss all informasjonen underveis, stort og smått. Da vi satte oss ned høsten 2013, for utelukkende å jobbe med en featureartikkel, gikk det opp for oss hvor mye vi faktisk hadde systematisert og lagret av informasjon gjennom tre års arbeid.

Gjennom de tre årene har vi også produsert en stor mengde nyhetsartikler om korrupsjonsmistankene i Yara. Mange av artiklene er skrevet i perioder rundt spesielle hendelse,

særlig da mistankene ble kjent våren 2011, da tre personer ble pågrepet og siktet i mai 2012 og da funn fra granskningen ble presentert den påfølgende sommeren. Men fordi vi jobbet systematisk med informasjon kunne vi også på ulike tidspunkt underveis konkludere med at vi hadde dokumentert og fått bekreftet så mye nytt at vi kunne skrive en nyhetsartikkel om det vi hadde funnet ut.

Utfordringer:

Nettopp fordi arbeidet med Yara-saken strekker seg over så mange år, er det lett å glemme underveis. Detaljer vi fikk kjennskap til i 2011 kunne den gang fremstå som uvesentlige, men viktige når vi senere i prosessen hadde fått vite enda mer. Nettopp derfor har det vært viktig at vi systematiserte og noterte informasjonen, og delte med hverandre. Det har rett og slett vært en måte å huske på.

Avstanden mellom våre kontorer, Oslo og Stavanger, har selvsagt vært en praktisk utfordring. Da vi jobbet med featureartikkelen høsten 2013 bodde Morten Ånestad i Oslo i nesten to måneder.

I tre år har Yara-saken vært én av en stor mengde saker vi har jobbet med. Vi har begge to vært tilknyttet finansredaksjonen i DN i det meste av denne perioden. I 2013 skjedde det imidlertid endringer, Morten Ånestad ble leder av energigruppen i DN og Line Dugstad begynte i featureredaksjonen, DN Lørdag. Da vi jobbet i finansredaksjonen var Yara-saken, med unntak av perioder med spesielle hendelser, et prosjekt vi har holdt på med ved siden av den daglige jobbingen med andre nyhetssaker. Det er utfordrende i seg selv å holde motivasjonen oppe, særlig når det ikke resulterer i saker på trykk. Men nettopp det at vi har vært to som har samarbeidet har skapt en nyttig dynamikk. Når den ene har tørre perioder, har den andre fått napp. Biter av ny informasjon ga den andre ny giv.

7.4. Metode 4: Selskapssøk

Vi skjønnte relativt raskt at det ikke var søk i det norske selskapsregisteret i Brønnøysund som kunne sette oss på sporet av saker om korrupsjonsmistankene i Yara. Hele utgangspunktet for saken var jo også Libya, urolighetene der og Yaras forretnings samarbeid med myndighetene i landet.

Vi har i perioder brukt mye tid på å søke i selskapsregistre i de landene vi antok var aktuelle. Det går bort mye dødtid til slikt. Fra flere kilder fikk vi høre at de mistenkelige utbetalingene fra Balderton hadde gått til kontoer i en rekke skatteparadis. Men det er nærmest umulig å trenge igjennom med mindre du har konkrete selskapsnavn.

Vi saumfarte notene i Yaras regnskaper for å se om vi kunne komme på sporet av noe å søke etter. Vi kartla forretningsstrukturen i Yara. Balderton i Sveits var navet vi lette ut ifra. Vi så at Yara eide Balderton via et holdingselskap i Nederland. Hva fortalte det at Yara hadde organisert seg slik at et datterselskap i Sveits var eid fra Nederland? Hvem satt i styrene til de ulike Yara-selskapene? Hvilke andre selskaper var disse personene involvert i?

Det ble også tydelig at nåværende konsernledelse i Yara mente noen i tidligere konsernledelse burde hatt kjennskap til saken. Vi kartla hvor disse personene hadde verv og posisjoner, i dag og tidligere.

Vi innså at det var nødvendig å sette seg inn i det landskapet Yara beveger seg i. Hvem er det Yara forhandler med i det internasjonale gjødselmarkedet. Flere av de største aktørene har tilknytning til Svartehavsregionen, Øst-Europa og Nord-Afrika. Gjennom søk i selskapsregistre, rettsdokumenter og andre registre i en rekke land fant vi informasjon om en rekke av Yaras mektige forretningsforbindelser. Yara har i Russland og Ukraina hatt kontakt med oligarker og blant annet familien til en tidligere landbruksminister. Sammen med New York-bosatte Alex Rovt etablerte Yara

og Balderton et samarbeid som ga dem kontroll over verdens ammoniakkhandel. Familien til en tidligere russisk landbruksminister var deleier i en russisk gjødselabrikk som Yara til slutt fikk milliardgevinst fra ved å selge. Vår kollega Trond Sundnes hjalp oss med innsyn i blant annet kypriotiske selskapsregistre som avslørte ministerfamiliens rolle. Yara har alltid holdt familiens interesser skjult.

Vi har gjennom tre år hentet ut nyttige selskapsopplysninger fra: Norge, Sveits, Nederland, Kypros og Russland. Vi har også hatt stor nytte av de internasjonale databasene til Dun & Bradstreet, særlig ved kartlegging av personer i styrer og lederposisjoner. I tillegg har finansielle prospekter og børsmeldinger fra det russiske selskapet Phosagro og fra Yara gitt oss nyttig informasjon, særlig i arbeidet med å forstå bakgrunnen for at Yara overførte gruveaksjer til et Kypros-selskap uten offentlig kjent eier.

Utfordringer:

Sakens utgangspunkt er korrupsjonsmistanker. Det er en kjensgjerning at avtaler om bestikklser, og hvordan de eventuelt skal betales, ytterst sjelden er nedtegnet i offentlige dokumenter. Det nærmeste vi kommer, gjennom offentlige kilder, er å kunne reise spørsmål om verdivurderinger og prising.

For eksempel stilte DN allerede våren 2011 spørsmål ved verdivurderingene som ble gjort av fabrikken i Libya da Yara inngikk samarbeidsavtalen med NOC og LIA. Og vi har gjennomgående stilt spørsmål ved prisen Yara betalte for Balderton i Sveits, 1,1 milliard kroner, med tanke på at virksomheten i all hovedsak besto av et kontor med noen få medarbeidere, en mann og et kontaktnett.

En annen utfordring har vært at selv om du har navn på personer, er det ikke nødvendigvis mulig å søke seg frem til alle selskaper vedkommende disponerer, blant annet på grunn av stråmenn.

Når det gjelder selskapet på Kypros som Yara overførte gruveaksjer til, er eieren ifølge offentlige registre på Kypros en kvinne som trolig kun har denne funksjonen på papiret. Hun går igjen i en rekke selskaper på Kypros som kontaktperson og eier. Agenter og tilretteleggere, som også utad fronter selskapet, er vanlig forretningskonsept i mange skatteparadiser.

7.5. Metode 5: Dybde og forståelse.

At vi leste oss opp, satte oss inn i og forsto Yaras virksomhet, hvem selskapet forhandler med og hvilke utfordringer selskapet står overfor mener vi har vært helt nødvendig for å jobbe med denne saken.

Metodisk gir det tillit hos personer, det gjør oss bedre rustet til å stille spørsmål og til å avgrense søk. Det gjorde også at vi i større grad greide å trekke ut relevante opplysninger når vi dukket ned i dokumenter. Blant annet leste vi det siste tilgjengelige prospektet som beskrev virksomheten i russiske Phosagro. Her fant vi flere opplysninger som bidro til å kaste lys over bakgrunnen for Yaras overførsel av gruveaksjer til et Kypros-selskap høsten 2011.

Vi har blant annet lest oss opp på:

- Yara i den tiden selskapet var en avdeling av Norsk Hydro
- Bakgrunnen for børsnoteringsen som eget selskap i 2004.
- Hvilke utfordringer selskapet hadde, snuoperasjonen og grepene som ga økonomisk vekst. Virksomheten til Yara i Norge og i utlandet
- Gjødseltrading

- Råvarer til gjødselproduksjon. Ammoniakk og apatitt. Hvor dette produseres.
- De største aktørene i det internasjonale gjødselmarkedet.
- Bakgrunnen til de dominerende aktørene, særlig aktørene fra tidligere sovjetstater.

Vi har også satt oss inn i juridiske temaer:

- Hvordan er korrupsjonsbestemmelsene i Norge?
- Hva er forskjellen på lovlige kommisjoner og korrupsjon?
- Hva skal til for at noe er ansett som korrupsjon?
Hva har det å si at Yara hadde betalt kommisjoner fra sitt selskap Sveits?
- Er bestiktelser lovlig i Sveits?
- Hva har det å si for en eventuell straffesak at deler av konsernledelsen i Yara ikke var nordmenn?
- Europeisk konkurranserett. Kunne Yaras samarbeid med internasjonale gjødselselskaper ha en konkurranserettslig slagside.

Blant annet fikk vi Jeanette Balmer, ved påtalemyndighetene i Sveits, til å gi oss en skriftlig redegjørelse for hva som er ansett som korrupsjon etter sveitsisk lov. Det var særlig viktig å få frem skille mellom kommisjoner og korrupsjon.

Vi har også vært i kontakt med representanter hos amerikanske justismyndigheter, som har bistått Økokrim i etterforskningen. Vi har også forsøkt å finne frem til en navngitt FBI-agent som var med i Økokrims avhør av en av de siktede. Kanskje ikke så overraskende: Det viste seg å være umulig å spore ham opp.

7.6. Metode 6: Dokumentjakt

At vi skaffet til veie skriftlig dokumentasjon ble helt avgjørende for at vi kunne skrive featureartikkelen om korrupsjonsmistankene i Yara i oktober 2013. Vi hadde fått presentert en historie fra flere kilder, men vi måtte ha åpne kilder – skriftlige og muntlige – for å dokumentere opplysningene og sette historien på trykk.

Men også i arbeidet med nyhetsartiklene var jakten på dokumenter viktig. Det var særlig de gangene vi fikk tak i nye dokumenter vi konkluderte med at vi hadde nok dokumentasjon til at vi kunne sette saken på trykk.

Rettsdokumenter fra Sveits, som viste hvordan norske og sveitsiske påtalemyndigheter mente at Yara hadde finansiert bestiktelser til oljeministeren i Libya, ble et gjennombrudd. Det ga innblikk i både metoden som angivelig var brukt, og i vitneforklaringer.

Vi har brukt mye tid på å gå igjennom tilgjengelige databaser hos det **amerikanske finanstilsynet SEC**. Men fordi Yara ikke er registrert på amerikanske børser var det begrenset hva som lå der. Imidlertid har vi funnet verdifull informasjon om selskapets forretningsforbindelser i SECs arkiver. Bakgrunnsopplysninger om relevante personer har vi funnet i **amerikanske rettsbøker**. Det gjaldt både personer i Yaras konsernledelse og Yaras forretningspartnere.

Vi brukte også dokumenter fra SEC til å lese oss opp på korrupsjonssaken mot tyske Siemens. Konsernsjef Jørgen Ole Haslestad hadde jobbet i Siemens før han kom til Yara. Det var relevant å finne ut om hans navn var nevnt, om han hadde hatt en rolle. I Siemens-saken kom det frem at det tyske selskapet hadde brukt postbokselskaper i Sveits og Liechtenstein til å betale ut bestiktelser. Kunne Balderton ha blitt brukt på samme måte?

I Nederland ba vi om utlevering av **regnskapene og revisjonsberetningene** til Yaras holdingselskap, Yara Swiss Investment B.V, som var eierselskapet til Balderton. Her fant vi blant annet den negative revisjonsanmerkningen, som viste at Yara-ledelsen ikke hadde greid å gi revisor tilfredsstillende svar på kommisjonsutbetalinger fra Balderton.

I Sverige fant vi **rettsdokumenter fra Stockholms** tingsrätt og Svea hovrätt som ga innblikk i forretningsforholdet mellom Yara og den russiske råvareleverandøren Phosagro. Dokumentene satte oss også på sporet av bakgrunnen for gruveaksjene som ble overført Yara til Kypros. For å belyse denne transaksjonen fant vi også relevante dokumenter i de norske **Brønnøysundregistrene**, i årsberetningene til tidligere Hydro-selskaper.

Gjennom tre år har vi også kontinuerlig fulgt med i **postlistene** til Justisdepartementet, i Offentlig Elektronisk Postjournal (OEP). Selv om vi ble nektet innsyn i dokumentene kunne vi lese ut informasjon gjennom henvendelser som ble gjort, blant annet rettsanmodninger i utlandet som går via departementet.

Vi fikk tak i dokumenter som viste at **internrevisjonen i Yara** hadde heist rødt flagg og advart konsernledelsen mot manglende retningslinjer og korrupsjonsrisiko. Vi fikk tak i **e-poster** som viste at en controller ved i Yara i Sveits hadde varslet om mulige kamuflering av bestiktelser gjennom overprising, og at han fryktet for sitt liv. Vi fikk også tak i en **e-post og et vedlegg** som viste at konsernledelsen i Yara, og selskapets revisor i Deloitte, var gjort oppmerksom på at kommisjonsutbetalingene fra Balderton i forbindelse med en verdivurdering av selskapet da Yara kjøpte seg opp.

I tillegg har vi **e-poster** som viser at konsernsjef Jørgen Ole Haslestad, etter at det var startet korrupsjonsetterforskning mot Yara, forsøkte å beholde Nejdet Baysan som konsulent, særlig i forbindelse med forhandlinger med russere.

Gjennom tre års arbeid sitter vi også på en god del dokumenter vi ikke har referert til, av kildehensyn.

Vi har også e-poster som viser **korrespondansen** mellom statsadvokaten i Økokrim og konsernsjefen i Yara, selskapets advokater og granskeren. E-postene viser blant annet at selskapet allerede sommeren 2013 ble varslet om at det måtte belage seg på tidenes største korrupsjonsbot. E-postene viser også at konsernsjefen ønsket å forhandle med Økokrim ved å signalisere at Yara var villig til å vedta en bot hvis ingen ansatte i selskapet ble tiltalt.

At vi også hadde **vitneavhøret av konsernsjef Jørgen Ole Haslestad** var svært viktig i arbeidet med featureartikkelen høsten 2013, gitt at selskapet mer eller mindre hadde lagt lokk på saken. Metodisk ga det oss muligheten til å stille langt mer presise spørsmål.

8. Spesielle erfaringer

Yara-saken er den mest omfattende saken vi som journalister noensinne har arbeidet med. Vi har jobbet med saken i nærmere tre år, og vi har i dag ikke fått svar på alle spørsmål. I saken har vi også støtt på flere utfordringer som har vært avgjørende å løse for å komme videre.

8.1 Nødvendigheten av å bli ekspert.

Vi har brukt svært mye tid, særlig i starten, til å sette oss inn i Yaras forretninger og markedet selskapet opererer i. Vi har satt oss inn i Yaras historie fra selskapet var en del av Norsk Hydro til det i

dag er selvstendig selskap børsnotert på Oslo Børs. Vi har kartlagt aktører og selskaper i gjødselbransjen, hvordan prisene settes og politiske forhold i landene Yara opererer i. Denne kunnskapen har vært viktig i kontakten med våre kilder og opparbeidelsen av tillit hos kildene.

8.2 Møte med mektige aktører

Gjennom arbeidet med Yara-saken har vi fått et innblikk i hvilke aktører som dominerer det internasjonale gjødselmarkedet. Blant noen av Yaras største forretningspartnere finner vi oligarker og milliardærer fra tidligere sovjetstater. Handelen med råvarer til gjødsel foregår i all hovedsak i områdene rundt Svartehavet og Russland.

Bestiktelser, som Yara selv har erkjent, har gått til sønnen til en tidligere oljeminister i Libya og til sønnen til en tjenestemann i gjødseldepartementet i India. Oljeministeren ble i 2012 funnet død i elven Donau i Wien i Østerrike. Ghanem var en av de mest innflytelsesrike personene i kretsen rundt diktatoren Muammar Gaddafi før han flyktet til Østerrike under det libyske opprøret våren 2011. Et søk på nettet viste at han, ifølge avisen New York Times, bare dager før han ble funnet død, ble tilbudt å fortelle overgangsmyndighetene i Libya om suspekte oljeavtaler i bytte mot immunitet mot videre rettsforfølgelse.

8.3. Redde kilder.

Vi har gjennom vårt arbeid kommet i kontakt med kilder som er redde. Yaras forretningspartnere er mektige personer og selskaper. Mange har fortalt at de tar nødvendige forholdsregler. Flere var redde for telefonavlytting. Noen opererer med flere sett telefoner. Det er viktig å understreke at vi ikke selv har hatt ubehagelige opplevelser i forbindelse med arbeidet med sakene. Men vi har måttet forholde oss til kilder som er redde, og vi har tatt forholdsregler. Dette har utvilsomt vært en utfordring i kildearbeidet. Vi har forholdt oss til kilders frykt for å etterlate elektroniske spor. Dokumenter har måttet bli overlevert oss i papirform, samtaler har måttet foregå ansikt til ansikt.

8.4. Å jobbe langsiktig.

I utgangspunktet hadde vi ingen kilder som kunne bidra til å gi oss informasjon om korrupsjon i Yara. Det tok oss tre år skaffe nok kilder til å kunne skrive om viktige sider av sakskomplekset. I dag har vi over 30 personkilder som alle har vært med å belyse saken. Mange av kildene har vi brukt veldig lang tid med. Det er timer med samtaler som ikke resulterte i artikler der og da, men som senere viste seg å bli svært viktige. Vi har også hatt kilder som har vært døråpnere, godt god for oss, i møte med nye kilder.

Gjennom systematisering av informasjon, dokumentjakt, selskapssøk, dybde og forståelse har vi fått kilders tillit og mulighet til å komme videre i saken. Vi har også erfart at den uroen som oppstår i og rundt en stor organisasjon i forbindelse med en så alvorlig mistanke, skaper spenninger som gjør det mulig å finne frem til kilder. Det er et vindu å krype inn i, men stiller samtidig desto større krav til kildekritikk.

8.5. Behovet for å skaffe dokumentasjon internasjonalt

En av de største utfordringene vi sto ovenfor var å dokumentere historiene vi ble fortalt. Vi har saumfart informasjonskilder i 14 land verden over. I selskapsregistre, rettsdokumenter, resultatrapporter, børsmeldinger, prospekter, Wikileaks og andre dataregistre har vi funnet biter av informasjon som hver for seg ikke ga så mye, men som i sum har bidratt til å belyse saken. Vi har snakket med kilder i en rekke land.

8.6. Mellom gransking og etterforskning

Arbeidet med Yara-saken har gitt oss en helt annen forståelse av det informasjonsvakuemet som oppstår når et børsnotert selskap trykker på alarmen, nedsetter gransking og overlater til politiet å styre informasjonsstrømmen. Det er i dette landskapet vi har jobbet.

Vi mener det understreker hvor viktig det er at pressen gjør sin jobb. Er det ok at et delvis statseid selskap som Yara ikke offentliggjør en granskningsrapport om korrupsjon? Kan staten som eier være sikker på at den ikke er med på å holde tilbake opplysninger om andre kritikkverdige forhold?

Med begrunnelse at saken er under etterforskning har ledelsen i selskapet, via kommunikasjonsavdelingen, vært svært tilbakeholden med å svare konkret på spørsmål. Selv spørsmål av ren forretningsmessig art har vært vanskelig å få svar på.

Samtidig som Økokrim ble varslet, leide styret i Yara inn granskere til å undersøke mistankene. Granskningsrapporten er aldri blitt gjort offentlig kjent.

Å sette i gang egne granskningsprosesser ved mistanker om misligheter er en trend som har økt de senere årene. Vårt arbeid med korrupsjonsmistankene i Yara viser at kombinasjonen gransking og politietterforskning setter pressens arbeidsforhold og samfunnsoppgave i et nytt lys:

Granskerne er hyret inn og betalt av selskapet. Informasjonen granskerne finner er det selskapet som eier og kontrollerer. Selskapet er premissleverandør for hvilken informasjon som blir gitt videre.

Yara har kun villet gi detaljert informasjon om granskningen til Økokrim. Ikke en gang eierne har fått granskningsrapporten. Det er med andre ord til en viss grad tilfeldig hvilken informasjon som vil bli kjent gjennom rettssakene. Det er ingen hemmelighet at politiet blant annet veier prosessøkonomiske hensyn når det vurderer hva som skal kunne ut i bot og tiltale.

I midten av januar 2014 ble det klart at foretaket Yara erkjenner fire tilfeller av grov korrupsjon. Selskapet er ilagt tidens største korrupsjonsbot i Norge. Ved å vedta forelegget slipper selskapet at saken ender opp i åpen rett. Det er derfor grunn til tro at omstendighetene og detaljene rundt korrupsjonen i Yara ikke ville blitt offentlig kjent med mindre det ble spadd frem og formidlet av pressen.

Det samme gjelder andre forhold ved forretningsdriften i Yara, som det viser seg å være gode grunner til å stille spørsmål ved. Konsekvensen av hemmelig gransking og ingen rettssak er at flere forhold aldri vil bli belyst. For eksempel er ingen av de tiltalte personene i Yara-saken tiltalt for de store utbetalingene fra Yaras datterselskap i Sveits til leverandører i Øst-Europa, blant annet bestikkelsene til ansatte i russiske Phosagro.

Granskningsrapporten er den dag i dag (22. januar 2014) ennå ikke offentliggjort. Næringsdepartementet, som største eier, utreder i disse dager om det kan be om innsyn i rapporten. Det er grunn til å tro at det er flere ting som ennå ikke er offentlig kjent.

9. Publiserte artikler

18.01.2014 Tiltale ble godkjent i statsråd
18.01.2014 Direktører peker på hverandre
17.01.2014 Vil se granskningsrapporten
17.01.2014 "Direkte pinlig"
16.01.2014 Intens styreprosess
16.01.2014 Er veldig tungt for meg
08.01.2014 "Er svært alvorlig"
04.01.2014 Storeier gransker Yara-ledelsen
31.12.2013 Ville godta bot hvis ansatte slapp tiltale
19.10.2013 Utvidet siktelse mot Yara
17.10.2013 "Jeg vil gjerne ha deg som konsulent til dette teamet"
16.10.2013 FBI dukket opp under Økokrims avhør
15.10.2013 Krav om ny styrebehandling
14.10.2013 Varslet om tidenes bot
12.10.2013 Den sveitsiske kontakten
09.07.2013 Krever 300 mill. fra tidligere eiere
26.03.2013 Yara skal ha betalt libysk eks-minister
05.12.2012 Korrupsjonssiktet hentet til ny jobb
08.09.2012 Kan ha bidratt til smøring i Asia
07.09.2012 Holdt tett om korrupsjonssak
19.07.2012 Kuttet alle bånd til ekspartner
03.07.2012 Tok initiativ til smøring i Libya
02.07.2012 Kan ha betalt millioner til Libya
30.06.2012 Tjente 1,4 milliarder med mystisk eier
30.06.2012 Mener Yara burde visst
18.06.2012 Angitt av tidligere Yara-direktør
25.05.2012 Skygget unna Enger
24.05.2012 Holdt styret uvitende i over to år
23.05.2012 Yara betalte millioner til milliardær fra Ukraina
23.05.2012 Trakk seg i protest
22.05.2012 Enger pågrepet og siktet
21.05.2012 Opplysninger fra utlandet førte til pågripelse
19.05.2012 Siktet etter sprikende forklaringer

20.04.2012 Sår tvil om Yara-kontrakt i Libya
30.03.2012 Gransket for 24 mill.
29.03.2012 Besøkte Balderton-eier i Tyrkia
28.03.2012 Etterforskes i Sveits
27.03.2012 Granskninger har kostet dyrt
24.03.2012 Betalte 1,1 mrd. uten å få vite alt
28.11.2011 Beslag på Yara-kontor i Sveits
24.09.2011 Betalte 1,1 mrd. – får ny konkurrent
28.05.2011 Peker ut Yaras India-kontakt
13.05.2011 Avslørt i razzia
14.05.2011 Mener topper må ha visst
20.04.2011 Vet ikke hva libysk partner betalte
16.04.2011 Frykter bevis går tapt
16.04.2011 En helt spesiell sak
16.04.2011 Blodpris
15.04.2011 Fikk flere Libya-varsler
14.04.2011 Gransker utbetalinger
08.03.2011 Blodig slag om Yaras fabrikk
26.02.2011 Kan ikke sparkes fra Yara

Takk til featureredaktør Gry Egenes, og til lederne av finansredaksjonen Terje Erikstad og Anne Flæte, for at vi over flere år har blitt oppfordret og oppmuntret til å grave i dette sakskomplekset.